

ÇİN KADAR UZAK
CAN KADAR YAKIN
ŞEHİRLER

MESUT DOĞAN

HECE YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 7

BİRİNCİ BÖLÜM: SEYAHATİN FELSEFESİ

Sefer Hâlinde Olmak / 11

İnsan Gittiği Yere Kendisini Götürmemeli / 14

Seyahat Etmek / 18

Yaşam Oyununun Taşları / 20

İKİNCİ BÖLÜM: CAN KADAR YAKIN ŞEHİRLER

Yahya Kemal İle Üsküdar'dan Beykoz'a / 27

Bursa ve Hüdavendigâr / 35

Zamanı Durduran Şehir / 40

İki Dağ Arasında / 45

Yüzen Ada / 51

Zamana Çinileriyle Direnen Başkent / 55

Altıncı Şehir: Sivas / 58

Karadeniz / 63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ÇİN KADAR UZAK ŞEHİRLER

Kanallar, Laleler ve Matematik / 71

Masallar, Düşler ve Âşıklar Şehri / 81

Mitoslar ve Kuleler Şehri / 88

Paris'te Sonbahar / 111

Süyümbike'nin Bin Yıllık Şehri / 122

Venedik'te Kış / 131

Romeo ve Juliet'in Şehri / 142

Rönesansın Doğduğu Şehir / 148

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: ŞEHİRLERİN SIRRI

Şehirlerin Renkleri / 161

Şehirlerin Kokusu / 164

Şehir Ey Belalı Muamma / 166

İTHAF

Bizlere “sefer halinde olmanın, her zaman zafer halinde olmaktan”
daha önemli olduğunu sözleriyle ve yaşantısıyla gösteren saygıdeğer
Mehmet Ali Kalkan Ağabey için...

ÖN SÖZ

Uzun yıllardır dünyanın herhangi bir köşesinde, şehrinde ve sokağında diğer insanların ne yaptığını hep merak etmiştim. Garip bir hisle dünyanın her tarafını aynı anda görebilmeyi çok isterdim. Belki de bu düşünce içimde hiç bitmeyen yolculuk merakını tetikleyen bir faktör olmuştu. Dünyayı dolaşan ve sonunda doğduğu yere dönen bir Per Günt gibi ben de yaptığım tüm yolculuklarda ne kadar sevdiğim ve orada yaşamayı istediğim yerler olsa da son alışkanlığı iradem dışında, zaman içinde kendiliğinden oluştu. Yazılar çoğalmaya başladığında aslında bu tür yazıları sevdiğimi ve bu yazı türüne karşı içimde bir eğilim olduğunu da anlamış oldum.

Benim de özellikle Endülüs bölgesine gitmeden önce önyargısız okuduğum ve sevdiğim, dönünce tekrar baktığımda aynı hazzı duyduğum tek kitap Washington Irving'in *Elhamra: Endülüs'ün Yaşayan Efsanesi* adlı kitabıdır diyebilirim. Ayrıca yurt dışı olmasa da A. Hamdi Tanpınar'ın *Beş Şehir* kitabını da bu kategoride sayabiliriz.

Bu kitaptaki şehirler ve ülkeler seçilmiş olmaktan ziyade birtakım zorunluluklardan dolayı (iş, gezi, toplantı vb.) gidilen yerler olma özelliği taşımaktadır. Fakat yazılan duygu ve düşüncelerin bu gezi maksadının aksine, seçilerek ve etkilenererek oluşturulan metinler olduğu da bir gerçektir. Anlatım tarzı sıradan bir gezi yazısından ziyade bir Penelope titizliğiyle her gün eklenip çıkarılmış metinlerle sanatsal bir kalıba dökülmeye çalışılmıştır. Yazılardaki başka eserlerden alıntılar, yazıların ilk halinde

olmamasına rağmen sonradan eklenmiştir. Alıntılar yapılırken alıntılarla ilgili yorum ve bağlantı yapılmayarak o boşlukları ve bağlantıları bulmak ve kurmak okuyucuya bırakılmıştır.

Kitap üç b6l6m olarak d6ř6n6lebilir. Birinci b6l6m; yolculuk yapmanın nedenleri ve felsefesi, ikinci b6l6m yurt içi ve yurt dışı şehirlerin tanıtımı, 66nc6 b6l6m ise şehirlerin ruhunu ve yapısını anlamaya y6nelik bir perspektif oluşturma şeklinde 6zetlenebilir.

Bu kitabın yukarıda s6z6 geçen iki farklı okur kitlesini ve her ne sebeple olursa olsun seyahate ık(a)mayan okurları seyahat yapıyormuşçasına memnun etmesini diliyorum.

BİRİNCİ BÖLÜM: SEYAHATİN FELSEFESİ

*“De ki: ‘Yeryüzünde gezip dolaşın ve Allah’ın ilk yaratılışı nasıl başlatıp devam ettirdiğini görün. Allah, daha sonra ikinci hayatı da işte böyle gerçekleştirecektir; Allah her şeye kadirdir.’
O, dilediğine azap eder, dilediğini esirger.
Hepiniz dönüp dolaşıp O’na varacaksınız.”*
Ankebut, 20.

SEFER HÂLİNDE OLMAK

*Yolda olmak, bir handa olmaktan daima
daha iyidir!*

Miguel de Cervantes

Uzun yıllardır yaptığım yolculukları düşündüğümde, aklımda kalan şeyin nereye ve ne amaçla gittiğimden ziyade o yolculukların bana ve yaşamıma kattığı deneyimler, tatlar, yeni bakış açıları ve kendimle ilgili bilmediğim birçok özellikler olduğunu görmüştüm. Mevlana'ya katılmamak elde değil; bir amaç ve vizyon için yapılan yolculukların insana katkısı elbette daha değerli olacaktır. Ama varılacak menzilden ziyade yolculuğun daha önemli olduğunu Cervantes bize hatırlatıyor.

Yolculuk, insanın kendisini anlamasında, hayata ve olaylara bakış açısının neredeyse tamamen değişmesinde belki de en etken faktördür. O nedenle bir insanın en az ayda bir kez yaşadığı yerin (ilçe, il, ülke) dışına çıkması, birkaç gece başka bir yerde kalması, onun yaşamında ciddi değişiklikler yapmasını kolaylaştıracaktır. Birçok büyük insanın yaşamına bakıldığında sık sık yolculuk yaptıkları ve her yolculuk sonrasında diyalektik ve paradigmalarında önemli değişimler yaşadıkları bilinen bir gerçektir. Aslında her yolculuk ve bütün yollar insanın kendi içine doğrudur.

Benim yolculuğum ve yaşadığım yerden ilk ayrılış travmasını yaşadığım dönem ortaokul birinci sınıfta başlamıştı. Yolculuğun o esrarlı, karşı konulmaz ve acılı tadını alanlar bir ömür boyu

yolculuk duygusunun peşlerini bırakmayacağını çok iyi bilirler. Bu duygu sinsice bir köşede bazen yıllarca bekler ve her fırsatta sizi kendisine çağırır.

Ne zaman yolculuğa çıksam, hayatta “her zaman en iyi şeyleri başaran vasat insanların” bir elma kurdu gibi rahat ve düzenli yaşamlarına imrenerek bakmışımdır. Birçok kez sabahın soğuk ve erken saatlerinde yollara düştüğümde, içimden bir ses geri dönmemi söylerken, yolculuğun beni çağıran ve daha baskın olan hınzırca gülüşlerine teslim olmuşumdur. Zaman ilerledikçe yolculuk gözümde bir dağ gibi büyüye de yolculuk düşüncesi her seferinde başka kılıklara bürünerek, Hariri'nin *Makamat* adlı eserindeki ihtiyar Ebu Zeyd gibi sayısız hile ve cilvelerle sürekli beni kandırmaktadır.

Günlük yaşamda birçok kez kendimi bir gölgeyi makasla keser gibi kendimden ayırarak ve ondan kurtulmak, başka birisi olmak isterken, yolculukta tam tersine kendimi bir yabancıyı seyrederek gibi hayretle seyrederek, onun her hareketini inceleyerek, kaçıp kurtulmak istediğim kendimle bütünleşmek istemişimdir.

Oysa çoğu kez insan kendi kişiliği veya diğer yarısıyla yüzleşecek cesareti bulamaz kendisinde ve bu yüzden uzak durur yolculuktan ve kendisiyle arasındaki mesafeyi yaklaştıracak her şeyden olabildiğince.

Yaşama bir bütün olarak baktığımda, bu zorlu yolculukların beni çok daha farklı yerlere getirdiğini, kendime ve sonsuzluğa, dünyanın gölgelerden ibaret olduğu gerçeğine ve daha birçok şeye yaklaştırdığını, hayatın anlamını ve binlerce insanın hayatını anlamlandıracak olan gerçekleri daha iyi görebileceğim bir yükseklığe taşıyarak beni ödüllendirdiğini görüp şaşırıyorum. O zaman “zafer değil, sürekli sefer halinde olmak” sözünün önemi daha iyi anlıyorum.

Yolculuk, birtakım tehlikeleri de göze almaktır. Daha önce hiç gitmediğiniz, belki dilini, kültürünü, yaşam tarzını bilmediğiniz uzak şehirlerde birçok zorluk, macera ve tehlike sizi bekliyor demektir. Aslında nereye gidersek gidelim dönüp geleceğimiz yer zaten evimiz değil mi?

Gidilen yerler bir yana bir de gidilemeyen yerlerin ağırlığı vardır yolculuğu seven insanların ruhunda. Bu ağırlık, gidilen yerleri keşfedememenin sıkıntısından daha büyüktür aslında.

Sizi bilmem ama birçok insan bir ömür boyu yolculuk yapacak ve bir şeyler aramayı, bir şeylerden kaçmayı sürdürecektir.

Stefan Zweig, Hermann Hesse'ye yolladığı bir mektupta yolculukla ilgili "Her şeyi görmeli, her şeyin tadını çıkarmalıyım! Yaşlanmaktan korkuyorum, günün birinde yorulacağımdan, tembelleşeceğimden ve yolculuk edemeyeceğimden çok korkuyorum" diyor.

Yoksa siz de yolculuk yapmasını unutanlardan mısınız?

İNSAN GİTTİĞİ YERE KENDİSİNİ GÖTÜRME MELİ

İnsanlar genelde başkaları gibi olmak, onlar gibi giyinmek, konuşmak ve davranmak istiyorlar. Yaptıkları her işte bir örnek arayarak işlerini ona benzetmeye çalışıyorlar. Her konuda mutlaka birilerine danışıyoruz ve kendi kalbimizin sesini hiçbir zaman duymuyoruz. Başkalarının aklını da kullanalım derken kendi aklımızı işe karıştırmayı hep unutuyoruz. Bir başkasına yetiştirmeye çalışırken kendimiz hep kendimizin gerisinde kalıyoruz. Kendimizi değiştirelim derken aslında bir başkasına benziyoruz, evimizi, eşyalarımızı değiştirirken hep başkalarından akıl alıyoruz ve onların zevkine göre bunları yapıyoruz. Yaptığımız her işte diğer insanların övgü ve söylevlerini beklerken de aslında aynı şeyi yapıyoruz.

Özellikle uçak yolculuğunda, uçaktan yere doğru baktığımızda kibrit kutusu büyüklüğünde evleri ve arabaları görürsünüz. Bir yolda hızla ilerleyen bir araç görmüştüm bir seferinde ve bu bana çok basit bir oyun gibi gelmişti. Bir karınca kolonisinin canla başla çalışarak yuvalarına yiyecek taşımalarındaki basitlik ve anlaşılmazlık tıpkı insanlar için de böyle görünüyordu.

Yukarıdan bakıldığında, yaşanan hayatın dışına çıktığında aslında insanın her eylemi, o günlük koşuşturmaları, bazen ruhların bile bu koşuşturmaya dayanamayarak çok gerilerde kalması gibi hususlar ne kadar bayağı ve yapmacık geliyor insana. Ama bunun böyle olduğunu görebilmek ve anlamak için insanın kendi ortamının dışına çıkması gerekiyor.

Uzun bir yolculuktan döndüğümde kendimi Sokrat'a şikâyet ettim. "Siz, yolculuk insanı değiştirir." demiştiniz ama beni değiştirmede dediğimde gülerek bana baktı ve "Doğaldır, çünkü gittiğin yere kendini de götürmüşsündür." dedi.

Sokrat'ın çok güzel ifade ettiği gibi insan gittiği yere "kendisini de" götürmemelidir. Bunun anlamı, insan bir yere gittiğinde gerideki olayları, işini, ilişkilerini ve kararlarını değerlendirirken kendisini yine orada bırakacak ve kendi davranışlarına uzaktan kuşbakışı bakacaktır. İnsan hayalen olayları düşünürken kendisi de hep düşündüğü yerde olmalı ve kendi davranışlarına tarafsız, başka bir insanın gözüyle bakabilmelidir. Kısacası, insan seyahat ederken önce kendisini terk etmelidir.

Rasim Özdenören, *Acemi Yolcu* isimli kitabında yolculuk sonrası geride kalan geçmişinden ve olaylardan kurtulduğunu sanmanın aslında bir aldatmacadan ibaret olduğuna katılıyor ve yolculuk öncesi dünyanın bizi adım adım takip ettiğini söylüyor. "Ben geçmişimi yani yolculuk öncesi dünyamı geçmişin bağrına terk ediyorum diye bir duyguya kendimi kaptırmış olsam, hatta bu duyguyu tam bir gerçeklik olarak yaşasam bile, hakikatte o gerçekten kendimi gerçekten boşandırdığımı ve ileri sürmem mümkün mü? Gittiğim her yere, benim zatımı oluşturan veya onun oluşmasında hesaba katılması gereken bir payı olduğunda kuşku bulunmayan, terk ettiğimi sandığım geçmişimi de kendimde taşıyor muyum?"

İşi gereği seyahat eden birçok insan var ve bu kişiler her seyahatte işine odaklandığından, seyahat gerçek anlamından uzaklaşabiliyor. Her gittiğinde o yerin bir özelliğini öğrenmek, yemeğini tatmak, bir geleneğini araştırmak, fotoğraf çekmek vb. iş dışındaki eylemler aslında insanı kendi kişiliğine yaklaştıran daha doğrusu kişiyi, insanlığın o kocaman yüreğinin merkezine doğru asılan davranışlardır. Birçok insan yabancı bir yere bir ülkeye gittiğinde orada hep kendi damak tadını ve alışkanlıklarını aramakla gününü geçiriyor. Belki de zamanının önemli bir kısmını aldığı yiyecek ve içecekleri aramakla geçiren insanlar az değil. Pek az insan gittiği yabancı bir yerde o yere ait tatları ve

havayı bulmaya çalışıyor ve bunu deneme cesaretini gösteriyor. Büyük bir çoğunluk ise o küçücük dünyasını, itiyatlarını, zaaf-larını, öfkesini, zevklerini, korkularını vb. unsurları gittiği her yere götürüyor ve aslında bu insanlar bir kaplumbağa gibi kendi dünyasını sırtında kendileri taşıyorlar. Toplum olarak göçebelik kültürünü ısrarla sürdürüyoruz. İşi daha ileriye götürüp, gittiği yolculuklara (yabancı ülkelerde dâhil) kendi sevdiği yiyecekleri götüren birçok insan tanıyorum.

Gittiği her yere kendisini de götüren insan belki de sürekli “İçeriden dışarıya yürüyen” bir düşünce tarzına sahiptir. İçeriden dışarıya yürümek, insanın gördüğü tüm şeyleri ve dünyayı kendi bakış açısına göre değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Oysa yapılması gereken “Dıştan içe yürümektir.” Yani kendimizi, işi-mizi ve dünyamızı dıştan içe doğru başka insanların bakış açıları ve gözüyle değerlendirmektir.

Oysa gerçek seyahat, yeni yerlere gitmek değil, başka gözlerle sahip olmak, dünyayı bir başkasının, yüzlerce kişinin gözleriyle görmek, her birinin gördüğü, her birinin içerdığı yüzlerce dün-yayı görmektir.

İnsanın paradigması ne ise onunla diğer dış dünyayı değerlendirmesi ne kadar sağlıklıdır tartışılır. Böyle davranan her insan aslında geriye doğru ilerlemektedir. Önleyici davranmak yerine sadece geçmişe iyileştirmeye çalışmaktadır.

Siddhartha bir ömür boyu süreçte içsel bir yolculuğa çıkarır. Kendi Ben'i değil miydi, küçük, ürkek ve mağrur Ben'i, bunca yıl savaşmış durduğu, onu dönüp dolaşıp yenilgiye uğratan, her öldürülüşünden sonra dirilip kalkan, sevinci yasaklayan, korku-lara kapılan Ben'i?... Peki, neredeydi bu Ben, bu öz, bu en son nesne? Et değil bu, kemik değildi, düşünme değil, bilinç değildi, böyle diyordu bilgelerin bilgeleri. Oraya kadar, Ben'e, bana kadar sokulabilmek için, aramaya değer bir başka yol var mıydı?"

Kurumlarda ve iş hayatında sistemler oluştururken işin “nasıl”ını insanlara bıraktığımızda genellikle boş laf kalabalığı ve sayısız yorumlara boğulmuş karmaşalarla karşılaşırız. Çünkü insanımız kolaycı ve sihirli bir el arayışında. Belirli bir şablon ve

sistem kurduğunuzda ise hemen aynı sistemi başka iş ve kurumlara kopyalama başlıyor. Kısa sürede birbirine tıpatıp benzeyen ama içi boş olan, geliştirilmeyen, olduğu gibi duran, üzerinde kafa yorulmayan, kes yapıştır sistemler (sistemsizlik) çıkıyor ortaya. Bu ise aslında insanların, çalışanların başka kurumlara seyahat etmemelerinden, başka kurumları ve uygulamaları görmemelerinden kaynaklanıyor. İş anlamında da seyahat etmek gerekiyor. Kendi uygulamalarını en iyi veya farklı uygulamalarla kıyaslamamanın aslında insanın seyahat etmemesinden ve kendini geliştirmemesinden ne farkı var?

Günlük yaşamda sürekli bize benzeyen, bizim gibi düşünen insanlarla olmayı ne kadar çok seviyoruz. Gittiğimiz her yerde hemen bir tanıdık bulmayı, kendi ellerimizi ve ayaklarımızı kullanmadan hazır bir şeye ulaşmayı nasılda istiyoruz. Oysa seyahatin amacı, bilinmeyen yeni yerler, yüzler, adetler, bakış açıları, tatlar, hazlar ve en önemlisi kendimizdeki yeni yetenekleri keşfetmek değil mi? Ama biz burada da bencil davranıyoruz ve herkesin her iklimin bize benzemesini tıpkı bizim gibi olmasını arzu ediyoruz.

İnsanın her gün yaşadığı çevrede gerçekleştirdiği birçok değişimi (elbisesi, alışkanlıkları, yaşam tarzı vb.) o çevreden ayrılmadığı sürece doğru olarak algılaması çok zordur. Hem o insan hem de çevresindeki kişiler bu değişimleri doğal yaşamın bir parçası olarak gördüklerinden (aslında göremediklerinden) bu gelişmenin değişimi gerçekleştiren kişiye olan faydası daha az olacaktır. İnsanlar kendilerindeki bir gelişimi veya değişimi genellikle bir başkasıyla kıyasladıklarında daha iyi değerlendirilmektedirler. Bunun için kişinin bulunduğu çevreden uzaklaşması ve kendisini başka insanlarla ve onların gözüyle görmesi daha anlamlı olacaktır.

Yolculuğa çık(a)mayan insanlar belki de değişmekten, değişime açık olmaktan, zaaflarıyla ve güçsüz yanlarıyla yüzleşmekten korkuyor olabilirler. Çünkü yolculuk, insanın içinde yıllarca sinice uyuklayan ve hayatta yapmaktan korktuğu, sürekli bastırıldığı duygu ve hayalleri uyandıran en etkili faktördür.

SEYAHAT ETMEK

*“Seyahat cebi ve kemeri doldurur, insana kuvvet ve kudret verir.
Yaşanılan yere bağlanıp kalmak ise zekâyı körletir.
İnsanı uyuşuk yapar, ilerlemeden mahrum eder”.*

Hariri, Makamat

Seyahat etmek insanın bulunduğu mekânın dışına çıkması oradan belirli bir süre uzaklaşması anlamına gelmektedir. İnsan doğası gereği alışkanlıklarının esiri olduğundan bulunduğu yer ve konumu terk etmek genelde ona güç gelir. Seyahat yalnızca bir yerden başka bir yere gitmek değil, en önemlisi kişinin kendi içine yapacağı yolculuktur. İnsanın kendi içine seyahat etmesi gibi zorlu bir süreç ise öncelikle bulunduğu mekândan ayrılmasıyla başlamaktadır.

Seyahat etmeyi teşvik eden ayetler, hadisler ve âlim insanların sayısız sözleri ve tavsiyeleri vardır.

İnsanın kendi derinliğini, özelliklerini ve korkularını bulunduğu yerde değil de uzaklarda araması, kendisinin peşinde bir ömür boyu dolaşması ne tuhaf bir dilemma!

Günümüzde sürekli başkalarını anlamaya ve onlara benzemeye çalışan insanlar kendilerini ihmal ederek, aslında zorluktan kaçarak, hep birbirlerine benzemeye başlamışlardır. Bunu, üretilen işlerde ve hayatın tüm alanlarında belki de insanların bütün davranışlarında görmek mümkündür.

Yıllardır aynı kurumda çalışan ve başka bir kurumu bilmeyen insanlar da aslında seyahat etmeyen insanlara benzetilebilir.